

BRESLELE (CORPORAȚIILE) DIN RĂDĂUȚI – BUCOVINA

GHEORGHE SCHIPOR

În Rădăuțiul feudal, meșteșugurile sunt citate în legătură cu existența domeniului episcopal care a reprezentat, la vremea sa, o organizație economică bine încheată și cu diverse profile și îndeletniciri meșteșugărești. Meșteșugarii erau iobagi de pe moșiile boierești și mănăstirești, mai târziu și țiganii robi.

Documentele atestă că în cadrul Episcopiei Rădăuți existau ateliere de fierărie, unde fierarii confecționau diverse unelte din fier, ferecau roți, răseceau frânghii etc., se turnau clopote de specialiștii clopotari; în oloieria din curtea episcopală, se extrăgea uleiul pentru candelă și pentru nevoile alimentare (există și astăzi Strada Fierarilor, Oloierilor); întâlnim, de asemenea, în 1744–1745, o tipografie înființată de ierodiaconul Iosif de la Mănăstirea Neamț, care funcționa cu tipografi aduși din Transilvania și din Iași. Mai menționăm o legătorie de cărți, unde se legau cărți bisericești în scoarțe trainice de tei și se acopereau cu catifea sau cu piele, ferecate în argint și aurite¹.

Despre situația existentă în anul 1775 în zona de nord-vest a Moldovei, aflăm din primul document scris de un străin, actor și martor al ocupării acestor ținuturi de către Imperiul Habsburgic, memoriu pregătit pentru Curtea de la Viena și intitulat *Descrierea districtului bucovinean*, încheiat în toamna aceluiași an (1775) de către comandantul trupelor austriece de ocupație, general-maior Gabriel baron Splény von Mihálydy. Redăm, în cele ce urmează, în mod selectiv, câteva pasaje din documentul menționat, referitoare la unele „detalii privind activitatea productivă și de comerț”:

„Țăranul de aici este propriul său artizan pentru nevoile mărunte. El se îmbracă grosolan cu o aba și o pânză la fel de proaste, pe care a țesut-o el însuși, în timp ce torsul cănepei și al lânii este ocupația soției sale rustice. De asemenea el va recolta lemnul din păduri și fără alte unelte decât barda și cuțitul își va fabrica din el scânduri, grinzi sau șipci, oale, vase și stupi ciopliți dintr-un singur butuc; câteva obiecte din piele și câteva obiecte din aramă sau de fier, pe care nu le poate realiza priceperea sa, sunt tot ce-și poate procura din comerțul cu străinătatea.

Se remarcă, proporțional, aceeași simplitate a obiceiurilor la nobilimea ce rezidă în Canton. Luxul ei relativ constă în una sau cel mult două haine fine, pe care le afișează cu ocazia marilor serbări și care durează ani de-a rândul.

¹ Dragoș Luchian, *Rădăuți, vatră românească de tradiții și înfăptuiri socialiste*, București, Editura Litera, 1982, p. 87.

Rezultă că Bucovina, deși nu furnizează ea însăși aproape niciun [obiect] fabricat, nu procură și nu consumă decât foarte puțin din afară și, că prin urmare, comerțul ei pasiv nu este nicidecum considerabil. Galiția îi furnizează sarea ordinară, blănuri și ustensile de aramă, obiecte de sticlă, care vin în parte din Polonia și Ucraina, în sfârșit obiecte de piele prelucrată, în timp ce ea însăși își procură de aici piele neprelucrată. Moscova îi trimite blănuri fine și fierărie, care mai vin din Ungaria și Turcia.

Coasele, care formează obiectul principal dintre acestea din urmă articole, provin din fundul Stiriei, iar tot soiul de arme, din statele turcești, acestea desfac, de asemenea, obiecte de aramă cositorită și lucrată mai fin, care țin la nobili și la clerul bogat loc de veselă. Vinul, care lipsește aici cu desăvârșire, este procurat din vecinătatea Focșanilor.

În sfârșit, în afara cuțitelor și obiectelor de fier, Frankfurt livrează toate fabricatele care sunt considerate obiecte de lux în această țară, cu țesături și pânzeturi fine, fineturile, stoffele de mătase etc, în timp ce alimentele de același gen, precum cafeaua, zahărul, lămâile, smochinele etc, sunt aduse mai ales din Veneția. Comerțul ei activ nu furnizează, pe de altă parte, decât produse naturale și materii prime, care se reduc doar la produsele creșterii animalelor².

Nu trebuie să ne surprindă că găsim omisă din tabela recensământului din Bucovina clasa meseriașilor, căci, „într-adevăr, cu excepția unui număr mic de croitori, potcovari, rotari, frânghieri etc., în toată țara se duce o lipsă mare de meseriași, chiar și de cei mai necesari, aceștia fiind greu de găsit [...]. Măcelăria și brutăria se practică după bunul plac al locuitorilor, de unde rezultă că în această țară se aude cu atât mai puțin de bresle ordonate [...]. Câteva vase din lemn, precum căni și coveți, ciubere, șindrila grosolan fasonată; stupii scobiți în coji de copac sunt singurele produse pe care câte un țăran obișnuiește să le vândă din când în când în Polonia și în regiunea turcească.

Comerțul se găsește aproape total în mâinile armenilor și evreilor, care, pe lângă faptul că fac negoț cu mărfuri străine, se pricep și să cumpere produse brute ale țării de la locuitorii de aici pentru un preț redus și să le revândă într-o formă modificată aceluiași locuitori, la un preț de cele mai multe ori exagerat. Obiectele principale ale negoțului de export activ sunt vitele cornute, caii, oile, caprele, porcii, pieile brute, blănurile, lâna, untul și brânza, ceara și mierea etc. [...].

În țară, fabricile nu sunt cunoscute nici măcar cu numele. Numeroasele păduri și ape și produse prime ale țării rămân în starea lor naturală. Cele câteva mori nenorocite, reprezintă ultimul efort al mecanicii și al inițiativei industriale, ele fiind singurele mașini care se găsesc în țară. Nu există nicio singură moară de produs scânduri, așa încât scândurile trebuie tăiate cu chin și muncă multă din copaci.

² *Descrierea Bucovinei de generalul Splény, în Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice, Ediție bilingvă îngrijită, cu introducere, postfețe note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (2),]1998, p. 298–301.*

Postavul grosolan țărănesc, produs în regiunea muntoasă pentru nevoile proprii și pânda de casă grosolană, țesută tot acolo, abia dacă merită amintite”³.

Dacă am avea puțină să înfățișăm în timp fresca evoluției meșteșugurilor și ocupațiilor, oricât de rudimentare ar fi fost, am înțelege miracolul prin care oamenii acestor locuri, în simplitatea lor și în felul de a concepe viața materială și spirituală au reușit să biruie toate furtunile vremurilor și să rămâna pe loc, în spiritul proverbului: apa trece, pietrele rămân.

Pe acest areal – ca și în celelalte ținuturi locuite de români –, în atelierele fără pereți, în șantierele câmpului și prin glodul bahnelor, s-a desfășurat munca plină de răbdare, iar, după risipiri dușmane, nevoia a fost mama tuturor învățăturilor.

În privința originii breslelor, ținându-se seamă de documentele scrise, rezultă că breslele au în Bucovina origine germană. Aceasta nu duce însă la concluzia lipsei de continuitate a meșteșugului românesc, autohton. Este știut faptul că membrii ai aceleiași familii se specializau într-un anumit meșteșug: cojocărie, lemnărie, etc. Originea breslelor trebuie căutată, așadar, în familie, iar aceeași familie nu putea lucra – confecționa – orice, căci atunci n-ar mai putea exista o uniformitate în îmbrăcămintea unei regiuni. La fel s-ar înfățișa diforme toate obiectele, uneltele, etc. Apoi spațiul de lucru, care de obicei consta dintr-o singură cameră a gospodăriei, unde se și locuia, limita posibilitatea realizării integrale a vreunui articol – de vestimentație de pildă.

Nu fiecare țaran știa să-și confecționeze cușma sau chiar opincile. Nu fiecare știa să-și coase sumanul, bondița, cojocul etc. Sunt anume oameni de meserie ori anume familii de cojocari, sumănari, ca și de lemnari, dogari, curelari, fierari, etc.

Aceștia – până la instalarea coloniilor nemțești –, deși neorganizați în bresle, își îndeplineau meșteșugul lor ca o anexă, uneori, pe lângă ocupațiile zilnice ale gospodăriei.

Dacă nu în forme oficiale, dar într-o stare de fapt a existenței lor, viața meșteșugarilor a existat din timpuri foarte vechi la noi, fără a se întrerupe, mai ales la țară, și s-a continuat în starea lor rudimentară, cu toată vitregia vremurilor care au concentrat aceste meșteșuguri spre comunele urbane.

La sate a continuat să se păstreze o unitate caracteristică a meșteșugului mult timp, până ce influențele sau infiltrațiile străine ori chiar moda au schimbat caracterul unor meșteșuguri⁴.

Elementele de tehnică aduse de nemți au avut influențe doar asupra funcțiilor utilitare (obiective și auxiliare) ale unor articole de vestimentație, de uz gospodăresc etc., în vreme ce funcțiile subiective materializate în ornamente ingenios create și meșteșugit transpuse, poartă desigur, amprenta inconfundabilă a spiritului românesc autohton, care și astăzi continuă să fascineze o lume.

³ *Ibidem.*

⁴ Eugen Pavlescu, *Economia breslelor*, București, Fundația „Regele Carol I”, 1931, p. 15.

Este vorba de vase și obiecte rituale din ceramică nesmălțuită, ceramică smălțuită, utilitară sau decorativă, bogat ornamentată, unelte și ustensile casnice din lemn (linguri, căușe, coșarci, chipernițe, ploști, balercuțe, coveți, ciubere, bărbânțe etc.), piese de mobilier din lemn (paturi, mese, scaune, lavițe, lăzi de zestre, blidare etc.) și ingenioase instalații tehnice din lemn (pive pentru decorticat grâul, pentru zdrobit sare sau semințe oleaginoase, pive pentru desfăcut porumb, pive pentru bătut sumane, buduroaie pentru păstrarea cerealelor, râșnițe, vânturători, oloinițe cu zdrobitor și teasc cu pene, vârtelnițe, melițe etc.) toate măiestrit meșteșugite și artistic ornamentate; țesături (ștergare ornamentate cu capete de vârste, fețe de masă și pernă, perdele, prostiri, țoluri, saci, desagi, scorțare, păretare, grindărașe, lăicere etc.) țesute în două sau patru ițe, ornamentate într-o variată gamă de motive; articole de vestimentație (ițari, cămăși, sumane, chimire, căciuli, cojoace, bondițe, pălării, brăie etc.) de veche tradiție, splendid ornamentate; obiecte rezultate din prelucrarea metalului prin forjare, ștanțare sau turnare, care poartă amprenta iscusitului meșter, prin semne ornamentale distincte; dar și alte numeroase obiecte din piele, piatră sau os, toate atestând amploarea meșteșugurilor din zona Rădăuților, încă din cele mai vechi timpuri⁵.

Din cele expuse, rezultă că părerea potrivit căreia în Bucovina sistemul breslelor era cunoscut de la germani poate fi interpretată numai în sensul influențelor care dădeau un caracter mai organizat formelor existente tradiționale ale asociațiilor de negustori și meșteșugari din toată Moldova acelor timpuri, unde „rânduiala aceasta a breslelor se făcea după chipul mai vechi al frățiilor, deoarece se păstrează făclia din ceară curată, hramul, ospețele, judecata și curățenia sufletească, cu blestem din veac”⁶.

Înainte de secolul al XVI-lea, frățiile nu vor fi primit orânduire oficială, ci numai dani și scutiri domnești. Aceste dani și scutiri, chiar dacă nu pomenesc de frății, nu se puteau da decât unei colectivități de aceeași meserie. Atâta timp cât frățiile aveau caracterul spiritual de cultivare a sentimentelor morale sau caracter economic de organizare a muncii, ele nu erau trecute în documente, neavând decât un rol pasiv⁷. Referiri la diverse activități meșteșugărești apar amintite doar în legătură cu unele repere geografice considerate importante. De pildă, pârauul Pozen este amintit cu străvechile mori cu opusturi și pive de sumane ale satului Rădăuți într-un act de danie Episcopiei Rădăuților de către Ștefan cel Mare, la Suceava, în 26 august 1503, apoi în documentul de la Ștefăniță-Vodă, din 6 octombrie 1520⁸.

Din secolul al XVI-lea, însă, frățiile sunt documentate; aceasta nu exclude și posibilitatea unui stadiu tradițional și istoric al frățiilor, a căror vechime și continuitate este incontestabilă, înainte de actele scrise.

⁵ Traian Postolache, Oana Băncescu, Georgeta Sidoriuc, Aurica Postolache, Iulia Brînză, *Bucovina un spațiu al inimii*, ediție bilingvă, Suceava, Editura Nord-Carta, 2005, p. 17, 22, 27, 43.

⁶ Eugen Pavlescu, *op. cit.*, p. 59

⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁸ Petru Rezuș, *op. cit.*, p. 14.

Frățiile moldovenești, în care „nimeni de altă lege” nu putea pătrunde, au dus mult timp viața lor liberă și liniștită. De la un timp, fiind amenințate de străini, și mai ales de armeni și evrei, frățiile sau breslele, cum începeau să se numească în termen slav, s-au pus sub ocrotirea bisericii și a domniei, orânduindu-și astfel în mod oficial existența lor.

Documentele aflate pomenesc, în 1570, de „Frăția zugravilor din Suceava”. La 1591 ia ființă „Frăția blănarilor și cojocarilor din Suceava”. Sunt marcate în documente aceste frății din nord-vestul Moldovei, fiindcă rolul lor era nu numai economic, ci și militant pentru ortodoxism împotriva propagandei puternice a catolicismului și altor curente religioase⁹.

Desigur, în satul Rădăuți nu se poate vorbi din timpuri prea vechi de legarea meseriilor în bresle¹⁰.

Meșteșugurile de la Rădăuți înregistrează un vădit regres, odată cu strămutarea Episcopiei de la Rădăuți la Cernăuți (1781).

În raport cu obștea, putem afirma că și în această comunitate – precum în toate satele românești –, meșteșugurile au avut mereu valențe patrimoniale. Pe lângă îndeplinirea unor condiții firești și necesare ale vieții, ele mai aveau și caracter spiritual și întocmeau, prin interdependentă, o comunitate socială și o unitate de viață.

În anul 1786, la un recensământ efectuat de autoritățile militare austriece în Rădăuți, nu se înregistrează oficial niciun meșteșug, pentru a se justifica și din acest punct de vedere măsurile de colonizare.

La 1 mai 1792, Cabinetul Militar din Viena ia în arendă Domeniul Rădăuți al Fondului Bisericesc pentru promovarea unei herghelii împărătești (Departamentul de Herghelie și Remonte Rădăuți din Bucovina) și îl încredințează, pentru administrare, unei Direcții Economice din Rădăuți, al cărei director a fost numit, încă de la 14 aprilie 1792, Franz Pauli. În structura aparatului funcționaresc al administrației erau 19 angajați pe diverse domenii de activitate și cam tot atâția meseriași nemți, în domeniile debitelor de băuturi spirtoase, bucătăriei, forestier, dogăriei etc.¹¹

⁹ Victor Țăranu, *Tragedia breslelor românești*, în „Viața școlară”, Piatra Neamț, Editura „Școala noastră”, 1938, p. 10.

¹⁰ Țin minte că la Rădăuți, între exponatele din vechiul Muzeu Etnografic din Strada Bogdan Vodă, a existat și o făclie din ceară curată de circa 20 kg, găsită de învățătorul Isidor Simionovici în încăperea de sub clopotnița Bisericii „Sf. Nicolae”, făclie donată muzeului. În anul 1962, când împreună cu clasa și însoții de învățătorul nostru am vizitat muzeul, noi, copiii ne amuzam pe seama acelui obiect, deoarece semăna cu un imens cornet cu înghețată. Cu circumferința mare, puțin parcă ovalizată din cauza poziției în care a stat mult timp, crea impresia unui ghiveci prăvălit, în care a crescut o făclie de gheață murdară, de culoare gălbuie. Se observau rosături pe marginea care delimita suportul de făclia propriu-zisă, spiralată, iar o parte, de circa 2 cm din vârful făcliei, lipsea. Învățătorul Isidor Simionovici ne-a explicat atunci că „demult, românii din Rădăuți cu aceeași meserie erau ca frații și aveau o făclie făcută din ceară, pe care o țineau în biserică”.

¹¹ Silvestru Morariu Andrievici, *Proprietățile fundamentale ale bisericii gr. or. în Bucovina, după istorie, așezăminte canonice și legile de stat*, Ediție îngrijită, note asupra ediției, comentarii și

Nevoile hergheliei, cele ale familiilor de slujbași și meseriași germani, i-au determinat pe țărani moldoveni, de aproape sau mai de departe, să viziteze târgurile săptămânale de la Rădăuți, ca să-și desfacă aici produsele lor agrare, forestiere și de ceramică utilitară și să se aprovizioneze cu produsele meșteșugărești care li se ofereau aici.

În baza *Decretului imperial* nr. 10 794, din 28 iunie 1804, se acordă meseriașilor dreptul să se organizeze în corporații (bresle), creându-se organizații de durată pentru meseriașii din Bucovina.

La Rădăuți, în 1804, erau cinci bresle de meșteșugari dar documentele epocii amintesc de o gamă largă de profesii ca: ciobotari, zidari, cojocari, dulgheri, fierari, tâmplari, lăcătuși, pălărieri, brutari, dogari, morari, botnari, curelari, frânghieri, croitori, mănușari, postăvari etc.¹²

Târgurile săptămânale bine frecventate și posibilitățile de câștig ce existau aici au determinat și alți meseriași germani, negustori și țărani meșteșugari din diferite localități din Bucovina dar și direct din Boemia să se mute la Rădăuți.

Așa, de pildă, din 1805, mulți imigranți germani din Boemia, colonizați ca sticlari, meseriași și lucrători în pădure pe lângă „hutele” din Voievodeasa (Fürstenthal), Gura-Putnei (Karlsberg) ș. a. și-au părăsit coloniile lor din cauza condițiilor grele de muncă și s-au mutat la Rădăuți, tentați de un câștig mai bun, oferit de Administrația dominială și de herghelia de curând înființată. Atrăși de prosperitatea Rădăuților și îndemnați de facilitățile fiscale și economice create de autoritățile austriece, numărul coloniștilor crește mereu în acest sat, unde au aflat „lucru și pâine”. Așa se face că, în 1815, existau la Rădăuți 107 familii de nemți, din care proveneau un număr de 62 meseriași dintre care 6 croitori, 8 ciobotari, 5 zidari, 3 morari, 2 țesători, 4 brutari, 5 cojocari, 4 măcelari, 2 tâmplari, 3 botnari, 2 pălărieri, un săpunar, un curelar, un strungar, un vopsitor, un geamgiu, un artificier și un fierar, „în timp ce până în 1786 nu-și găsisse aici puțință de trai nici măcar un singur meseriaș german”.

Au mai venit aici din Tisnievitz (Galiția) Florian Barauer, în 1816, care a deschis la Rădăuți primul magazin de manufactură, și ceasornicarul Thadeus Szadkowski.

După ridicarea satului Rădăuți la rangul de târg (21 ianuarie 1819), profesiile se înmulțesc, prin stabilirea la Rădăuți a cehilor, buni sitari și postăvari, polonilor și slovacilor, specialiști în fabricarea băuturilor alcoolice și în prelucrarea lemnului¹³.

postfață – Preot Dumitru Valenciu, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2004, p. 9; Constantin Arapu, *Din trecutul Hergheliei Rădăuți*, în „Agricultorul”, Cernăuți, anul V, nr. 14–15, august 1908, p. 129; Ioan Larionescu, *Herghelia Rădăuți*, Extras din „Viața agricolă”, nr. 14 și 15/1921, București, Biblioteca Societății Agronomilor, 1921, p. 5; Vasile Colibaba, *Herghelia Rădăuți – Monografie* (lucrare rămasă în manuscris), Rădăuți, 1933, p. 7.

¹² Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), București, Editura Academiei Române, 1993, p. 245.

¹³ Franz Wiszniewski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, München, Verlag „Der Südostdeutsche” der Buchenlanddeutschen, 1966, p. 207–208.

Până în anul 1820 – an în care s-a dat în mod oficial câte un nume tuturor ulițelor și piețelor din târg pe baza unei decizii a Consiliului comunal –, denumirea multor ulițe indica profilul meșteșugăresc al breslelor: Rotarilor, Sitarilor, Curelarilor, Oloierilor, Măcelarilor, Fierarilor, Cărămidarilor, Dogarilor, Olarilor, Dulgherilor, Coșarilor, Lăutarilor ș. a., în timp ce străzile de acces la locuințe preiau, în general, numele proprietarilor și sunt racordate la „Drumurile împărătești”. Drumul principal, denumit de localnici „Ulița târgului”, a primit, în 1820, denumirea de Strada Domnească (Herrengasse), continuare cu Drumul Vienei (Wienergasse).

La 23 februarie 1823, printr-o circulară a guvernului din Lemberg, se acordă statutul de orășean tuturor meseriașilor și negustorilor aflați „în târgul unde ei își fac chiverniseala”; acest statut de orășean îl puteau primi toți meșterii și meșteșugarii care până atunci se aflaseră cu domiciliul în sate, dar care, mergând la orașe, primeau „uric, ca orășean sau târgoveț de ocolaș”¹⁴.

În satele de prin împrejurimile târgului Rădăuți, ca producători individuali, producând pentru consumul propriu și pentru piață, tăraniii meșteșugari intra în raporturi de concurență.

Rezultatul inevitabil al acestei concurențe este desprinderea unei părți minoritare, care tinde spre statutul de „târgoveț de ocolaș” și îngroașă rândurile lucrătorilor din Rădăuți, constituind astfel o resursă umană importantă în dezvoltarea și consolidarea breslelor târgului.

Legarea meseriilor în bresle se făcea cu respectarea unor minuțioase forme juridice și morale, evitându-se încălcarea altor meșteșuguri.

Breslele aveau un dublu scop: educarea meșteșugărească și perpetuarea meșteșugului după o anumită ierarhie – ucenici, simbriași, calfe și meșteri sau negustori. Ucenicii erau aduși chiar dintre familiile nevoiașe din târg ori de prin sate, care nu puneau nici o condiție patronului, ci se tocmeau doar pentru îmbrăcăminte și hrană, dând în schimb meșterului o mulțămă în bani. În breslele românești, între ucenic și stăpân era același raport ca între tată și fiu, așa încât ucenicul ajungea să fie și căpătuit și însurat, nu de teama zapiselor scrise, ci numai după inimă și după cuvânt. Autoritățile recurgeau la starostii breslelor în anumite cazuri de cercetare a pricinilor, de evaluare a imobilelor, de stabilire a prețurilor etc.

Breslele posedau bunuri imobiliare dar aveau și unele venituri adunate din taxe sau gloabe. Se aplicau unele amenzi pentru neascultare, pentru necinstirea starostelui, înșelarea ucenicilor, vinderea tăinuită de către terțe persoane a mărfurilor pe care le producea sau desfăcea și breasla, precum și pentru vânzarea de mărfuri false.

După amenzi, urmau pedepse mai grele pentru recidiviști: excluderea din breaslă „ca pe o oaie râioasă din turmă”, confiscarea produselor, luarea unei

¹⁴ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 246.

cauțiuni, ș. a. Toate taxele și amenzile intrau numai în casa breslei pentru folosul comunității și niciodată a individului în parte.

În ceea ce privește caracterul lor economic, breslele apărau corectitudinea și calitatea aleasă a mărfii¹⁵.

Se asigurau materiile prime și se respecta diviziunea muncii și stricta atribuție a fiecăruia. Breslele din Rădăuți se întâlneau la iarmaroace, unde își desfășeau produsele. Tot negoțul se făcea numai prin intermediul limbii române, unde lumea se împărțea și din bunurile spirituale ale poporului (minunate cântece din frunză, fluier și vioară). Se întâmpla ca prin iarmaroace să aibă loc și reprezentații ale unor trupe de circari, care includeau în prezentațiile lor fel de fel de ciudățenii pentru a stârni hazul ori uimirea celor strânși la bâlci. Adesea, un luptător profesionist, „neamțul”, era prezentat „invincibil”, care, pentru a convinge pe unul sau pe altul din public să intre în arenă și să-și „măsoare forțele” cu dânsul, promitea un substanțial premiu eventualului câștigător. Și aceste trupe de circ alcătuiau o breaslă, cu reguli precise și ierarhii schimbătoare.

Prețul produselor alimentare, al confecțiilor și al altor mărfuri, era fixat prin așa numitele „narturi”, alcătuite de o comisie și cu participarea reprezentanței breslelor, respectându-se proporția la producție și la desfacere, ceea ce asigura echilibrul economic și circulația normală a banului. Munca desfășurată în astfel de condiții favorabile și în mod cinstit, protejată fiind și de administrație, asigura breslelor caracterul și rolul lor economic.

Comerțul la Rădăuți se afla, în 1848, în mâinile burgheziei evrești; statisticile oficiale înregistrau însă și câțiva negustori armeni și „un singur dughenar neamț” dar niciun român, deși un martor ocular consemna că „tot comerțul se făcea pentru români și numai prin intermediul limbii române”. Evreii, ca populație prin esență negustorească, și-au îndreptat atenția spre centrele urbane în devenire, unde puteau să-și exercite meseria lor în mod eficient. Din acest punct de vedere, Rădăuții au devenit un loc important de atracție. Străzile Norocului, Topliței (Strada Jidovească) și Fundătura Topliței, partea de jos a Străzii Ștefan cel Mare și Putnei au reprezentat zonele preferate de așezare, toate fiind bune vaduri comerciale.

Pe lângă exercitarea comerțului cu inegalabilă pricepere profesională, evreii au îmbrățișat și alte diverse îndeletniciri și meserii, înființând propriile lor bresle¹⁶. Nu departe de Stada Topliței, înspre periferie (către cimitir) exista și o uliță așa-numită „a milogilor”, aspect care ne poate sugera o altă fațetă socială a respectivei zone, aceea unde „calicimea” Rădăuților se concentra. În 1851, când împăratul Franz Iosef I se afla în vizită la Rădăuți, cei doi primari rădăuțeni – Wenzel Hoffmann și Vasile Ilasciuc – i-au prezentat un memoriu, cerând, între altele, o corporație pentru meseriașii din târg. Cererea era motivată de faptul că

¹⁵ Eugen Pavlescu, *op. cit.*, p. 12.

¹⁶ Dragoș Luchian, *op. cit.*, p. 35.

meșterii și calfele de la Rădăuți nu sunt recunoscuți ca atare în alte părți, unde ar dori să se angajeze și să se adăpostească, trebuind să se angajeze în corporații îndepărtate și acolo să-și plătească taxele. În Bucovina, oficii ale corporațiilor erau doar la Cernăuți, Suceava și Siret. A. von Henniger, în calitate de ministru de comerț, a propus împăratului, la 11 ianuarie 1853, să nu se aprobe cererea, motivând atitudinea sa astfel: „Prin noua lege de organizare, în curs de elaborare, se reglementează toate problemele meseriilor și scopul urmărit de petiționari poate fi atins și fără corporații coercitive, prin înființarea de asociații și alegerea de reprezentanți”. În baza acestei propuneri, la 21 ianuarie 1853, împăratul a refuzat aprobarea solicitată. Cu toate acestea, meseriașii din Rădăuți au înființat în același an (1853) cu caracter voluntar:

- 1) Corporația ciubotarilor;
- 2) Corporația zidarilor, dulgherilor, fierarilor, tâmplarilor și lăcătușilor;
- 3) Corporația unită a tăbăcarilor și pălărierilor;
- 4) Corporația unită a brutarilor, bodnarilor, morarilor, curelarilor și frânghierilor;
- 5) Corporația croitorilor, cojocarilor, mănușerilor și postăvarilor.

După ridicarea târgului Rădăuți la rangul de oraș (1852) și investirea acestuia cu atribuții de centru districtual (1854), asistăm la o importantă revigorare a meșteșugarilor și comerțului.

Asociațiile profesionale în cadrul corporațiilor fiind în bună parte nemțești, s-a menținut „disciplina cea bună” între calfe și ucenici, așa că meseriașii se bucurau de reputația cea mai aleasă în privința competențelor și solidității lor¹⁷.

Fiecare corporație avea un staroste, ajutat de un comitet ales. Simbol al autonomiei lor, ele aveau drapel propriu, câte o ladă în care se păstrau actele, pecetea și obiectele de valoare. Drapelul și lada se afla în permanență la starostele corporației. Atribuțiile mai importante ale starostelui și ale comitetului erau să promoveze ucenicii la gradul de calfe, calfele la gradul de meșteri, după susținerea examenelor cerute. Când murea vreun meșter, la înmormântare erau purtate toate drapelurile tuturor corporațiilor; când murea o calfă, în urma sicriului era purtat drapelul corporației din care a făcut parte¹⁸.

În scrierile sale despre localitatea Rădăuți¹⁹, învățătorul Filimon Rusu oferă interesante detalieri a celor 3 steaguri ale unor bresle sau asociații de bresle locale, steaguri care se aflau între exponatele Muzeului din Rădăuți, astfel:

1) Un steag albastru de mătase, cusut pe el cu fir de aur: *Schmiede und Sattler, Schlosser und Wagner*, ceea ce în românește, înseamnă: fierari și curelari, lăcătuși și rotari. În cele patru colțuri ale steagului sunt cusute cu fir o potcoavă, o cheie, un clește și un ciocan. Pe cele două cordele late (deteriorate) se pot citi cuvintele:

¹⁷ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 207.

¹⁸ *Ibidem*, p. 208.

¹⁹ Filimon Rusu, *Monografia orașului Rădăuți – Partea I, Din vremurile cele mai îndepărtate până în 1944* (lucrare în manuscris), 1957, p. 127.

Vereiniger Inniger (Asociație cordială) și anul 1848. La mijloc, în medalion, Sfinții Petru și Pavel, iar pe altă parte Iosif și Iisus.

2) Un steag roșu-deschis de mătase, fără alte inscripții, decât anul 1854. La mijloc, pe o parte Petru și Pavel, iar pe cealaltă parte trei sfinți? (stânga unul cu barbă; cel de la mijloc cu aripi un arhanghel; la dreapta, unul mai tânăr, cu pungă și un câine. De vârf sunt atârdate două cordele tricolore, care probabil s-au atârnat mult mai târziu.

3) Unul de mătase, roșu-închis, cu litere cusute pe el: *Maurer und Zimmermann Verein* (Asociația zidarilor și a dulgherilor) *Radautz, am 16. August 1876*. În medalion, mai pe o parte, încoronarea Mariei.

„În registrul muzeului – scrie același autor – mai este notat un steag roșu al cizmarilor, din 1854, cu evanghelistul Luca pe ambele părți. Asemenea se află notat că ar fi fost mai multe, dar care lipsesc din muzeu din timpul celui de al Doilea Război Mondial (1942–1944). Chipurile sfinților de pe ele sunt după ritul catolic, căci acesta avea preponderența în Austria”²⁰.

Legea meseriașilor din 1859 a desființat breslele medievale, organizând corporații de tip nou, cu caracter coercitiv. Noua lege urmărea perfecționarea bazei juridice, pe care trebuia să se clădească un sistem corporativ cu o reprezentare mai largă a intereselor de breaslă ale meșteșugarilor (meșteri, calfe, ucenici), aL căror număr era în continuă creștere.

În prima decadă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, meșteșugurile din Rădăuți înregistrează o tot mai pronunțată diversificare, iar numărul meseriașilor a sporit, ajungând ca, la sfârșitul anului 1860, să existe în oraș peste 580, organizați în circa 40 de profesii, astfel: 16 brutari, 2 cazangii, un cărămidar, 2 ceasornicari, 93 de cizmari, 32 de cojocari, un coșar, 50 de croitori, 3 curelari, 3 cuțitari, 16 dogari, 21 de dulgheri, 69 de fierari, 1 frizer-bărbier, 7 frânghieri, 2 giuvaergii, 7 lăcătuși-mecanici, 2 lumânărari, 22 de măcelari, 3 mănășari, 10 notari, 16 muzicanți, 54 de olari, 11 pălărieri, un pietrar, 30 de rotari, 2 sitari, 39 de tâmplari, 8 țesători, 10 zidari²¹.

„Unul dintre băiețandri care au intrat la câte un meșteșug – scrie Emanoil Grigorovița – fusese și un unchi al meu, care a sfârșit prin a lucra ca zugrav bisericesc, pe la 1875. Meseria sa adevărată însă fusese vopsitoria de lacuri, muncă aleasă de tot, cu care se câștiga într-un timp bine. Căci Rădăuțiul ajunsese să fie prin anii '40, '50, '60, locul cel mai vestit în facerea trăsurilor boierești. Mii de rădvane, călești, poștalioane și naiticeance treceau peste hotare în Moldova și Basarabia. Și dovadă că unchiul meu își cunoștea meseria este că omul acesta fusese trimis de meșterii săi în străinătate, la învățătură mai de samă și, cum se

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Dragoș Luchian, *op. cit.*, p. 310–311.

obișnuia pe atunci, a cutreierat, cu felaizerul de calfă călătoare, legat arcși pe umere, lumea întreagă”²².

Același autor amintește, în scrierile sale, câteva „nume vechi” ale unor oameni din Rădăuți, „mândri de meseria lor”, precum proprietarul morii de hârtie – (tipograful) Eckahrt, dubălarul Sthulz, cuțitarul Feiger, potcovarul Kornelson, armurierul Muntzger, franzelarul Melner, berarul Stulz, măcelarul Davidovici, brutăreasa Huber, băcanii Reichman și Schnirch, dulgherii Deutscher și Burdea, hangiul Kantor, scripcarul Bușan²³.

Preotul ortodox român Mihai Bendescu, originar din Rădăuți, amintește, în însemnările sale, nume românești de meseriași rădăuțeni, care au preluat meșteșugul lor „din neam în neam”, precum sumănarii Scânteii, Hâncu; olarii Bândiu, Marcu; ciobotarii Ducra, Rotaru, Rusșindilar, Vlonga, Martinescu; olarii Balței, Colibaba; botnarii Halus, Rezuș, Popadiuc, Ungureanu; cojocarii Văcărean, Jitaru, Șindilar, Calancea, Costea; curelarii Marțincu, Simota; vopsitorul (lăcuiorul) Buculei.

După mai bine de două decenii de la promulgarea legii meseriașilor la 15 martie 1883, acestei legi i se aduce o serie de modificări publicate în „Monitorul Oficial” nr. 39. Aceste modificări vizau adaptarea legii la cerințele noilor realități ce impuneau omogenizarea profesiilor din cadrul breslelor și creșterea reprezentativității lor. Modificările legislative au avut consecințe majore asupra corporațiilor (breslelor) din Bucovina, în plan social, politic și economic.

– În plan social, importanța corporațiilor crește, prin sporirea reprezentativității lor la consfătuirea deputaților în Dietă, la administrația locală și ceremonii.

Acapararea corporațiilor în viața politică a provinciei și implicit atragerea lor în disputele politice, poate fi considerată cu justificat temei o „lovitură” dată acestor organizații socio-economice.

– Legea meseriașilor, în noua sa formă, permitea o ingerință mare a administrației în viața corporațiilor, așa încât a fost înlocuit fondul lor substanțial, activ și productiv, printr-un formalism sec și costisitor, redus adesea la birocratism, acordându-se în mod preferențial (prin pârgii administrative și politico-economice) o serie întreagă de facilități breslelor alogene, cele românești fiind cam „lăsate în părăsire”.

– Războiul vama dintre Austria și România (1873–1900), remarcat prin practicarea de tarife vamale prohibitive, care au echivalat cu interdicția importurilor, a reprezentat o altă cauză care a redus producția unor activități meșteșugărești din Rădăuți, până la 75%, fiind greu lovite atelierele de trăsuri Kornelson și atelierele de tăbăcărie, înfloritoare odinioară. Lipsite de debușee, aceste unități meșteșugărești dispar definitiv din viața economică a orașului.

²² Emanoil Grigorovitză, *Cum a fost odată. Schițe din Bucovina*, București, Librăria națională, 1911, p. 19.

²³ *Ibidem*, p. 25–28.

De la finele deceniului al șaptelea al secolului al XIX-lea, începe a se zvoni că administrația austriacă intenționează să „fericească Rădăuții” cu un „drum de fier”, care să lege orașul de Dornești (Hadikfalva), printr-un nod de cale ferată. Această perspectivă a creat mare vâlvă la Rădăuți, mai ales între locuitorii din zona „Mahala” pe unde, în varianta proiectată, urma a se croi „în chip nestrămutat” traseul de parcurs al trenului, dar și în rândul burgheziei și al meseriașilor, care se vedeau amenințați de o „ucigătoare concurență”

Despre această mare vâlvă iscată și despre „jertfele” pe care le presupunea din partea localnicilor această necesară modernizare a căilor de transport feroviar, aflăm din scrierile lui Emanuil Grigorovița: „Furtuna ce s-a stârnit în sfatul târgului și între târgoveții nemți, mai ales, când s-a aflat de această năzdrăvănie, era cât pe ce să întrecă revoluția de la 1848. Au sărit burghezii noștri ca leii să-și apere drepturile lor primejduite.

Erau neînchipuite și fără număr nenorocirile ce aveau să iasă de pe urma unei asemenea pacoste. Întâi era să li se taie în două și să li se strice drumul cel frumos cu plopi; era să li se omoare vitele și porcii ce pășteau pe toloaca de acolo, era să li se ieie locul cel mai draguț pentru creșterea găștelor și curcanilor. Fierarii, potcovarii, rotarii, hămurarii și caretașii, la rândul lor urlau de mânie, căci, făcându-se drumul de fier, li se ducea câștigul din mână. Negustorii țipau și ei că, de acum înainte, n-are să mai cumpere nimene nimică de la Rădăuți, ci va căuta să se ducă mai înainte, să caute marfă mai ieftină și ... câte și mai multe. Era sărăcia cea mai groaznică ce avea să vie cu drumul de fier și așa de crunt s-au îndârjit Rădăuțenii pe jalbe, plângeri și împotriviri, încât s-au îndurat domni de la stăpânire și i-au lăsat în pace [...].

Ani de-a rândul, au trebuit, în urmă, sumeții burghezi să suspine după ceea ce aruncase[*ără*] de la ei. Și oftau rădăuțenii din greu, când avea câte unul din ei de făcut câte un drum mai îndepărtat și trebuia să se acațe de diligență sau trăsura scump plătită, uneori pe la miez de noapte”²⁴.

Am ținut să redau acest citat, în care este schițată o perioadă rădăuțeană interesantă prin importanță, deoarece din anul 1889, odată cu deschiderea liniei ferate secundare Dornești – Rădăuți, s-a schimbat mersul soartei Rădăuților și a locuitorilor săi. Opoziția manifestată inițial de localnici din „teama de înnoire” și dintr-un conservatorism de autoprotecție față de efectele propagate de această „înnoire” a fost atenuată în timp, înțelegându-se până la urmă, că „orișicum odată și odată trebuie făcut și acest drum de fier”.

Așadar, sfârșitul secolului al XIX-lea consemnează darea în exploatare a liniei ferate Dornești – Rădăuți. Orașul este legat în felul acesta de orașele mari și cu tradiție economică: Cernăuți, Lemberg, Viena, Praga ș. a., de unde începe să se aprovizioneze cu produse manufacturate, care altădată, în bună parte, erau suplinite prin produse similare confecționate de meseriași din Rădăuți.

²⁴ *Ibidem*, p. 38–39.

Sub loviturile concurenței și lipsiți de comenzi, rând pe rând, o serie de meseriași și-au închis micile lor ateliere, locuitorii orașului și din împrejurimi preferând să cumpere, în condiții mai ieftine și oricând, produsele de care aveau nevoie, de la magazine, renunțând să le mai comande la vechii lor producători-meseriași.

Privit din perspectiva „artei negoțului” și a liberalismului economic, lucru de admirat la evrei, este cum a reușit această minoritate etnică să se adapteze la noile condiții și să transforme un dezavantaj inițial într-un prețios avantaj (transportul feroviar), pentru a face o aprovizionare diversificată cu produse cerute pe piață, la prețuri atractive, vândute la „târgul cu belșug mult lăudat”.

O altă lovitură dată breslelor, alături de cele menționate, a fost influența modelor străine apusene, ofertanții fiind cu preponderență negustori evrei, dar și cupeții lipscani ori armeni.

Și, în fine, ireconciliabila luptă de concurență dintre sectorul meșteșugăresc și industria care se profila, luptă inegală, în care meșteșugarii au fost puși în inferioritate și reduși la practicarea unor activități mai mult sau mai puțin importante sau la cele tradiționale, al căror specific limita extinderea producției industriale, completează tabloul sumbru al corporațiilor locale în prag de secol XX.

Corporația unită a meseriașilor români din Rădăuți-Bucovina, „cu puterile sleite”, reușește să treacă în noul secol având în structura sa 15 profesii tradiționale, exercitate de un efectiv total de 84 de meseriași²⁵, aspect detaliat în presa vremii astfel:

I. Botnari: 1) Petru Cojocariu, 2) Dimitrie Halus, 3) Iordachi Halus, 4) Teodor Rezuș, 5) George Rotariu, 6) Iacob Ungureanu, 7) Simion Ungureanu.

II. Ciubotari: 1) Emilian Calancea, 2) Elie Cojocar, 3) Petru Ducra, 4) Ieremie Lungoci (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 5) Vasile Popovici, 6) George Puiu, 7) Elie (Luță) Pojar, 8) Ioan Rușindilar (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 9) Samuil Rușindilar, 10) Constantin Rușindilar, 11) Pintilie Romaniuc (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 12) Onufrei Rotariu, 13) Nastasi Ștefureac, 14) Ioan Țimbal (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș).

III. Cojocari: 1) Zaharie Calancea, 2) Petru Cojocariu (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 3) Iustin Colibaba (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 4) Ilarion Buculei (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 5) Dimitrie a lui Constantin Hîncu, 6) Ilie Hortopan, 7) Alexandru Hortopan (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 8) Petru Hortopan (scoate, în zi de târg, marfa la vânzare în oraș), 9) Teofil Hortopan, 10) Dimitrie Rotar, 11) Manoil Șindilar, 12) Irimie Șindilar, 13) Constantin a lui Nicuță Olinici, 14) Ștefan Rusu, 15) Serafim Popadiuc, 16) Simion Jitariu, 17) Nicodim Trufin, 18) Serafim Trufin, 19) Ioan Vacarean.

²⁵ *Meseriașii noștri*, în „Deșteptarea”, Cernăuți, anul II, nr. 64, 1 septembrie 1901, p. 3.

IV. Covali: 1) Ion Furnică, 2) Grigore Furnică, 3) Leon Furnică, 4) Gheorghe Șindilar, 5) Artemie Trufin, 6) Iordachi Trufin.

V. Curelari: 1) Darie Cojocar, 2) Teodor Colibaba.

VI. Cârnațari: 1) Ilie Volosciuc.

VII. Dubalari: 1) Ambrosie alui Artemie Halus, 2) Cristofor Cojocar, 3) Gavril Mironiuc, 4) Serafim Mironiuc, 5) Grigori Mironiuc, 6) Casian Ducra, 7) Ioan Trufin, 8) Casian Botezat.

VIII. Croitori și blănari: 1) Serafim Puiu, 2) Pentilei Vlonga.

IX. Dulgheri: 1) Casian Trufin, 2) Ioan Trufin, 3) Gavril Martinescu, 4) Eutimie Trufin, 5) Grigorie Botezat, 6) Iraclie Dan, 7) Gavril Vlonga.

X. Olari: 1) Petru Ungurean, 2) Constantin Balței, 3) David Colibaba, 4) Iordachie Scânteii, 5) Ioan a lui Ilie Colibaba, 6) Ioan Scânteii, 7) Vasile Botnari, 8) Ilie Marciuc, 9) Daniil Simota, 10) Zaharie Marțincu.

XI. Pălărieri: 1) Isidor Hulubaș.

XII. Pitari: 1) Leon Socolean.

XIII. Rotari: 1) Dimitrie Dunic.

XIV. Sumanari: 1) Nicolai Scânteii, 2) Eugenie Sucevan, 3) Ion a lui Iordachi Colibaba.

XV. Vopsitori (Lachireri): 1) Terapont Buculei, 2) Dimitrie Mihaiuc.

La sfârșitul anului 1910, găsim în oraș, organizate 6 corporații, care pe lângă meșteșugarii din oraș mai includeau și pe toți cei din comunele județului Rădăuți.

În același an erau înregistrați în corporațiile profesionale un număr de 606 meșteri, 324 de calfe și 346 de ucenici, dintre aceștia cea mai mare parte proveneau din Rădăuți, inclusiv toți starostii. Ținând seama de cuantumul impozitelor adiționale și taxelor achitate de corporațiile din județul Rădăuți în conturile de venituri ale administrației financiare pe exercițiul anului 1910, deducem că aceste corporații aveau o pondere de 17,33% din totalul veniturilor fiscale similare, înregistrate la nivelul provinciei Bucovina.

Aceste corporații rădăuțene cu statutele aprobate, înregistrate după „Grupa corporativă”, erau următoarele:

Corporația brutarilor, măcelarilor, curelarilor etc, Grupa I în Rădăuți

În această grupă se încadrau: brutarii, măcelarii, curelarii, strungarii, mezelarii, morarii, bărbierii, frizerii, dogarii, fluierarii, frânghierii, cofetarii, sitarii, săpunarii.

Ultimele statute au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 27 iunie 1910, nr. 29 716. Efectivul, la 31 decembrie 1910, era de 103 meșteri, 53 de calfe și 41 de ucenici.

Corporația ciubotarilor, Grupa II în Rădăuți

Cuprideau numai ciubotari. Ultimele statute au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 19 februarie 1909, nr. 8 698. Efectivul, la 31 decembrie 1910, era de 134 de meșteri, 32 de calfe și 66 de ucenici.

Corporația tăbăcarilor și pălărierilor, Grupa III în Rădăuți

Cuprindea tăbăcării și pălărierii. Ultimele statute au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 3 decembrie 1908, nr. 48 567. Efectivul, la 31 decembrie 1910, cuprindea 15 meșteri, 11 calfe, 2 ucenici.

Corporația croitorilor, cojocarilor etc., Grupa IV în Rădăuți

Cuprindea croitori, cojocari, căciulari, plăpumari, țesători, legători de cărți, tipografi, curățători de haine. Ultimele statute au fost aprobate de Guvernul provincial de la Cernăuți la 22 iunie 1910, nr. 24 275. Efectivul, la 31 decembrie 1910, era următorul: 116 meșteri, 50 de calfe, 96 de ucenici.

Corporația rotarilor, fierarilor, lăcătușilor etc., Grupa V în Rădăuți

Cuprindea: rotari, fierari, lăcătuși, tinichigii, lăcuiitori, zugravi, olari, ceasornicari, aurari, șelari, turnători în bronz, cuțitari, armurieri. Ultimele statute au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 4 iulie 1910, nr. 19 439. Efectivul, la 31 decembrie 1910, era format din 116 meșteri, 33 de calfe, 70 de ucenici.

Corporația tâmplarilor, zidarilor, dulgherilor, geamgiilor, Grupa VI, în Rădăuți

Cuprindea meseriile amintite. Ultimele statute au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 10 august 1909, nr. 32 396, completate la 11 iulie 1914, nr. 41 906. Efectivul, la 31 decembrie 1910, era de 72 meșteri, 145 calfe, 71 ucenici. Corporațiile, în noua structură organizatorică, au preluat de la vechile structuri nu numai drapelele și lăzile, dar și tradițiile lor.

Corporația restauratorilor, Grupa VII în Rădăuți

A fost înființată în anul 1911. Cuprindea restauratori și debitori de băuturi spirtoase. Statutele au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 8 mai 1911, nr. 7 427.

Asociația negustorilor din Rădăuți

A fost înființată la 1911. Statutele au fost aprobate de Guvernul provincial din Cernăuți la 7 februarie 1914, nr. 72 720/13.

După unirea Bucovinei cu România, bărbierii și frizerii au ieșit din Grupa I și au înființat ***Corporația bărbierilor și frizerilor, Grupa VIII în Rădăuți***²⁶.

Corporația unită a meseriașilor români din Rădăuți-Bucovina, fără statutul propriu aprobat, rămâne în continuare să funcționeze ca o „corporație filială” arondată la grupele corporative menționate, păstrându-și eterogenitatea profilelor profesionale. Obligațiile fiscale erau achitate pe grupe profesionale, în contul fiecărei corporații tutelare ale respectivelor profile pe baza „ricipisei de dovadă”, corporația meseriașilor români conducând o evidență doar până la nivel de „centralizator”.

La nivelul grupelor corporative, numărul cel mai mare de cotizanți îl avea corporația constructorilor de case și clădiri, tâmplarilor, dulgherilor, zidarilor și geamgiilor (grupa VI); cea a tăbăcarilor și pălărierilor, numai cu 28 de membri, se

²⁶ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 209–210; Dragoș Luchian, *op. cit.*, p. 90.

situa pe ultimul loc în ierarhia organizării breslelor cu statutul aprobat de funcționare. Grupa I era corporația profesională cea mai puțin omogenă și reprezentativă din punct de vedere al intereselor de breaslă, în ea intrând meșteșugari foarte diferiți, cu specializări fără puncte de contact.

Această grupă era compusă atât din frizeri, cât și din brutari, frânghieri și cofetari, amalgamul profesiilor continuând cu mezelari alături de dogari, morari cu fluierari, etc. Corporația ciubotarilor prezenta omogenitatea ideală, ea fiind alcătuită din 232 de membri, toți din aceeași profesie.

În anul 1912, numărul meseriașilor din orașul Rădăuți era de 536 (dintre care 55 români), în 52 de profesii, astfel: un alămar, 5 amfitrioni, un armurier, 25 birjari, 2 boiangii, 18 brutari, un cărămidar, 6 ceasornicari, 93 cizmari, 8 cărnățari, un cofetar, 26 cojocari, un coșar, 7 coșercari, 48 croitori, 7 curelari, 2 cuțitari, 12 dogari, 2 dentiști, 8 dulgheri, 33 fierari, 3 fotografi, 33 frizeri-bărbieri, 2 frânghieri, 5 giuvaergii, 3 legători de cărți, 5 lăcătuși-mecanici, 21 măcelari, 8 modiști, un morar, 6 muzicanți, 8 olari, 5 ospătari, 2 oțelari, 9 pălărieri, 3 perieri, 2 plăpumari, 7 pietrari, 15 rotari, 5 sifonari, 6 spălători chimici, 3 sticlari, 2 strungari, 2 ștelari, 2 tapițeri, 5 tăbăcari, 8 tinichigii, 2 topografi, 33 tâmplari, 4 țesători, 11 vopsitori, 8 zidari.

La nivelul anului 1912, constatăm că numărul meșterilor din oraș se reduce cu 8% față de perioada de apogeu, începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, cei mai afectați fiind olarii, tăbăcarii și dulgherii, acestia reducându-și efectivele de o așa manieră, încât reprezentau doar 15%, 33% și 38% din numărul lor de altădată. Urmează în ordine fierarii și rotarii, al căror număr se reduce la jumătate. Tot în acest timp dispar și o serie de meșteșuguri, unele definitiv, altele temporar, cum ar fi: lumânăritul, activitatea de producere a mănușilor, sitelor, șepcilor ș. a. Comcomitent, în virtutea progresului economic și social, în Rădăuți mai apar unele profesii și îndeletniciri noi, precum: cofetarii, dentiștii, horologii, modiștii, fotografi, sifonarii, strungarii în metal, tipografii, țesătorii, vopsitorii, tapițerii²⁷.

Se poate aprecia că în perioada 1804–1914, numărul meseriașilor de origine română a avut o pondere medie anuală de circa 12% din totalul meseriașilor din această localitate. Meșteșugarii români dominau meseriile de cojocari, sumanari, cizmari, dulgheri, olari și fierari, în celelalte meserii predominând ponderea meseriașilor de origine germană, evreiască, polonă, cehă, slovacă etc. Din punct de vedere al eficienței muncii, însă, același procent mediu a fost de circa 10% din volumul anual mediu al serviciilor prestate și al producției manufacturale realizate de meșteșugarii români.

După Marea Unire au fost românizate și corporațiile de meseriași, acestea primind denumirea de „tovărășii ale meseriașilor”. Această schimbare de nume nu a putut împiedica diminuarea rolului acestor organizații profesionale în viața

²⁷ Dragoș Luchian, *op. cit.*, p. 91, 310–313.

meseriașilor ca și poziție socială, economică și politică. Tovărășiile, afectate de neînțelegeri și dispute interne, cu greu își mai pot cultiva simțul comun și ridica onoarea de breaslă, ori susține interesele sociale și economice ale meseriașilor. Aceasta face ca pe lângă tovărășii să apară și alte organizații mai mult sau mai puțin profesionale. În 1924, de pildă, în orașul Rădăuți existau: Societatea meseriașilor și comercianților, Societatea pentru ajutorul bolnavilor zidari și dulgheri, Însoțirea pentru ajutorul meseriașilor bolnavi, Societatea meșterilor bărbieri și coafori, Societatea muncitorilor evrei „Poale Zion” ș. a. La 22 octombrie 1927, aflându-se la Rădăuți mitropolitul ortodox român din Cernăuți, însoțit de ministrul Ion Nistor, a fost arborat și drapelul Societății meseriașilor români din Rădăuți-Bucovina. Cu acel prilej, ministrul Ion Nistor „a constatat cu satisfacție că românii rădăuțeni și-au păstrat tradiția în meserii și că încep să se priceapă și la negoț”.

În anul 1930 existau la Rădăuți un număr de 400 de meseriași (99 români) organizați în 51 de profesii, astfel: 2 argintari, 4 armurieri, 2 blănari, 5 boiangii, 8 brutari, un cazangiu, 7 ceasornicari, 33 cizmari, 2 coafori, 2 cofetari, 15 cojocari, 7 coșari, 7 coșercari, 22 croitori, 7 curelari, un cuțitar, 12 dogari, 5 dentiști, 4 dulgheri, 17 fierari, 3 fotografi, 29 frizeri-bărbieri, 4 frânghieri, 6 giuvaergii, 2 legători de cărți, 13 lăcătuși mecanici, 22 măcelari, 6 modiste, 4 morari, 30 muzicanți, 8 olari, 10 ospătari, 5 pălărieri, 3 perieri, 2 săpunari, 3 pietrari, 8 rotari, 5 sifonari, 5 sitari, 3 spălători chimici, 2 strungari, 4 tapițeri, 7 tăbăcari, 9 tinichigii, 3 tipografi, 20 tâmplari, 2 turnători, 3 țesători, 5 vopsitori, 6 zidari, 10 zugravi²⁸.

Tovărășiile meseriașilor, în anul 1930, continuau să includă și meseriași din comunele județului Rădăuți.

Tendința îndelungată de regres a organizațiilor profesionale din Rădăuți, din cauza unor factori legislativi cu caracter coercitiv, a unor factori de progres tehnic, apoi criza economică generală, precum și faptul că în perioada interbelică unii meseriași nu mai voiau să adere la tovărășiile profesionale, cum erau brutarii, tăbăcarii, tipografii, reiese din evoluția numărului de meseriași. Astfel, în 1860, 585 de meseriași (50 români); în 1912, 536 de meseriași (55 români); în 1930, 400 de meseriași (99 români).

Dacă luăm ca bază de comparație anul 1860, rezultă că în expresie procentuală, numărul meseriașilor s-a diminuat în anul 1930 cu 46%, în timp ce (menținând anii de comparație) numărul meseriașilor români înregistrați oficial a sporit cu 100%.

Acest ultim aspect denotă faptul că diverse împrejurări au determinat ca un număr tot mai mare de tineri români băștinași din Rădăuți să îmbrățișeze diferite meserii ca ucenici ori calfe în atelierele meșterilor nemți, români, cehi sau slovaci.

²⁸ *Ibidem.*

Situația pe grupe corporative a tovărășiilor meseriașilor rădăuțeni, la 31 decembrie 1933, se prezenta astfel:

Grupa I: dogari, măcelari-cârnățari, ospătari și cârciumari, brutari, covrigari, morari, sitari, curelari, frânghieri, perieri, strungari, cofetari, săpunari. Efectivul era format din: 124 de patroni (meșteri), 44 de calfe.

Grupa II: includea doar cizmarii. Efectivul era următorul: 209 cizmari, 26 de calfe, 50 de ucenici.

Grupa III: tăbăcari, pălărieri. Efectivul era de 11 patroni, 9 calfe, 4 ucenici.

Grupa IV: croitori, tipografi, modiste, cojocari, spălători chimici, boiangii, țesători, legători de cărți. Efectivul era format din: 114 patroni, 70 de calfe.

Grupa V: fierari, rotari, olari, lăcătuși, tinichigii, ceasornicari, vopsitori, tapițeri, armurieri, cazangii, turnători, cuțitari, opticieni, mecanici. Efectivul era format din: 175 de patroni, 24 de calfe, 81 de lucrători și ucenici.

Grupa VI: dulgheri, tâmplari, sculptori, coșari, zugravi, sticlari, olari. Efectivul era: 80 de patroni, 80 de calfe, 58 de ucenici.

Grupa VII: frizeri, bărbieri, coafori. Efectivul era format din 34 de patroni și 34 de calfe.

Pe ansamblul grupelor corporative ale tovărășiilor meseriașilor rădăuțeni la sfârșitul anului 1933, efectivul era format dintr-un total de 1 353 de persoane, dintre care: 877 de patroni (meșteri), 283 de calfe, 193 de ucenici.

Se constată că, la începutul deceniului al patrulea, meșteșugurile din oraș nu mai atrăgeau noi lucrători, tentația pentru a deveni calfă sau meșter și de a avea un atelier era din ce în ce mai puțin ispititoare. Așa se face că numărul ucenicilor și calfelor scade de la 346 la 324 (1919), la 193 și respectiv 283 (1933), în timp ce doar patronii (meșterii) continuă să-și sporească rândurile, de la 606 la 877. Dacă în anul de referință (1910) reveneau la doi patroni câte un ucenic și o calfă, în 1933, la patru patroni revine câte un ucenic și o calfă.

Faptul denotă că, în general, atelierele funcționau în mare parte cu un singur meseriaș (patron), lucru explicabil dacă ne gândim că în anii de criză economică plata muncii angajate se făcea foarte anevoios.

Pe grupe corporative, aceste proporții erau și mai mult răsturnate. Atelierele din cadrul grupelor I și a IV-a nu mai aveau niciun ucenic, față de 41 și 96 în 1910²⁹.

Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor, din 29 aprilie 1936, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 99, din 30 aprilie 1936, declară desființate corporațiile de meseriași existente la acea dată, dispunând trecerea averii lor asupra Camerelor de muncă. Acestor noi instituții înființate pentru promovarea și reprezentarea intereselor meseriașilor, le reveneau și toate atribuțiile fostelor corporații, între care și organizarea examenelor pentru meșteri și calfe. Exista o singură Cameră de muncă la Cernăuți pentru toată Bucovina, cu un oficiu la Rădăuți. Potrivit cu dispoziția ministrului Muncii din septembrie 1936, au trebuit

²⁹ *Ibidem.*

să fie prezentate la Camera de muncă, pentru a fi înlocuite cu acte noi, corespunzătoare, toate certificatele eliberate meșterilor sau calfelor, până atunci, ca și livrete de muncă.

În mod formal, aceste organizații profesionale se reînființează în timpul guvernului Goga-Cuza, însă nu după mult timp, la 20 noiembrie 1940, guvernul antonescian, printr-un decret-lege, desființează toate organizațiile profesionale ale meseriașilor.

În *Decretul-Lege* nr. 3 878, din 20 noiembrie 1940, publicat în „Monitorul Oficial” partea I, nr. 298, din 18 decembrie 1940, se menționa: „Toate breslele de lucrători, funcționari particulari și meseriași [...] precum și ucenicii lor sunt și rămân desființate [...]. Organizațiile profesionale mai sus vizate nu vor mai putea practica sub nicio formă după data publicării prezentul *Decret-Lege*. Membrii acestor organizații profesionale care ar contravenii dispozițiilor aliniatului precedent, vor putea fi pedepsiți cu închisoare de la 6 luni la 2 ani”.

Odată cu publicarea *Decretului-Lege* menționat, organizarea breslelor meseriașilor din Rădăuți, ca și din întreaga țară, intră în domeniul istoriei³⁰. Aceste structuri socio-economice, care își au originea în familie, extinzându-se apoi în frății „de sânge”, oficiate legal în bresle și ulterior reorganizate în corporații coercitive, simbolul autonomiei reprezentat în cazul frățiilor prin făclia din ceară curată, iar în cazul corporațiilor prin drapel, înfățișează fresca evoluției ocupațiilor și meșteșugurilor de la cele mai rudimentare până la formarea unei industrii locale performante. Dar și industria locală, până să devină performantă, își are propria sa istorie. Interesant ni se relevă faptul că în perioada 1960–1970, între localnici a continuat să rămână important meseriașul, negustorul și prestatorul de servicii, fără a ține seama de statutul juridic de funcționare al acestora. Localicii îi știau, de pildă, pe tutungii: Tanner, Rozemberg, Goraș, Zinger; băcanii: Dancner, Lozneau, Mentzer, Bernacek; cârciumarii: Glaubah, Iețco, Medei; frizerii: Acozmi, Bicer, Văcărean, Caba, Cornea; fotografi: Petrescu, Pădure, Bujdei, Irimescu, Josefiak, Pomohaci; cizmarii: Scholder, Turinici; croitorii: Stentzler, Pingu, Liebermann, Ducra, Crețu; ceasornicarii: Niculescu, Ștadler, Boghean, Bauer, Balauseac; bijutierii: Malek, Kern, Cocoș, fierarii: Sandiuc, Vlonga, Hrihoreț; găzarii: Herșcovici, Zaharia, Brigher; mecanicii: Balos, Gaschler, Rosenfield; zugravii: Drahta, Ungureanu, Grimy; căruțașii: Furmann, Tecleanu, Ursuleanu, Chiprianov; măcelarii: Ivanov, Ungureanu, Bilas, Maha, Gozec, Motriuc; coșarii: Brunno, Șindilar, Postolache; dar și pe reparatorul auto Constantinescu, morarul Winkler, patiserul Main, birjarul „de lux” Voican, vitrinierul Triffo, fântânarul Hâncu, angrosistul Guttman, zarzavagiul Vatamaniuc, plăpumarul Baroh, pălărierul Wagner, blănarul Koffler, tinichigiul Sevaciuc, curelarul Antemie, legătorul (de file) Cernețchi, florarul Kentzfield, comerciantul ambulant Marcus și încă mulți alții.

³⁰ *Ibidem*, p. 93–94.

Das Zunftwesen in Radautz – Bukowina*

(Zusammenfassung)

Aufgrund schriftlicher Dokumente kann man feststellen, dass die Zünfte in der Bukowina deutscher Herkunft sind. Bis zur deutschen Besiedlung dieses Gebiets hatten die einheimischen Bewohner das Handwerk nur gelegentlich und als Nebenbeschäftigung betrieben. Eine handwerkliche Tätigkeit – nicht in öffentlicher Form, sondern als Teil des Alltagslebens – hat es aber schon aus uralten Zeiten in Radautz, wie in der ganzen Moldau gegeben: sie wurde ununterbrochen, in einer rudimentären Art und Weise ausgeübt, bis die fremden Einflüsse oder Eindringungen den Charakter einiger Gewerbe geändert haben. Die ersten Handwerkerzünfte wurden in Radautz 1804 gegründet, als durch einen kaiserlichen Erlaß im selben Jahr die Handwerker aus der Bukowina berechtigt waren, sich in Zünften zusammenzuschließen.

Nachdem Radautz am 21. Januar 1818 zum Marktflecken erhoben wurde, vermehrten sich die Gewerbe und die Anzahl der Zünfte stieg bedeutend an. Das Zunftgesetz aus 1859 löste die mittelalterlichen Handwerkerinnungen auf und es wurden Zünfte mit Zwangscharakter gegründet. Es entstand ein korporatives System, dadurch die Interessen der Handwerker (Meister, Gesellen, Lehrlinge) besser repräsentiert wurden.

Die weiteren gesetzlichen Veränderungen hinsichtlich der Vereinheitlichung der Berufe innerhalb der Zünfte und die Vermehrung ihrer Vertretungsmöglichkeiten hatten sehr wichtige Folgen für die Handwerker. Die Einmischung der Verwaltung und der Politik in die inneren Angelegenheiten der Zünfte, der Zollkrieg zwischen Österreich und Rumänien (1873–1900), der Einfluss der fremden westlichen Modelle, der ununterbrochene Konkurrenzkampf zwischen dem Handwerk und der sich allmählich entwickelnden Industrie sind einige von den Gründen, die den Verfall der lokalen Innungen verursacht haben. Nach der „grossen Vereinigung“ wurden auch die grossen Zünfte und Gilden rumänisiert und es wurde ihnen die Bezeichnung „Handwerkergenossenschaft“ zugeschrieben. Die Namenveränderung konnte sowohl die Rolle dieser beruflichen Organisationen im Leben der Handwerker, als auch die soziale, ökonomische und politische Stellung derselben nicht verringern. Sobald der Erlass Nr. 3 878 veröffentlicht wurde und als Gesetz im November 1940 in Kraft trat, hörte die Tätigkeit der Handwerkerzünfte in Radautz auf. Diese sozial-wirtschaftlichen Strukturen, deren Herkunft im Familienleben zu finden ist, die sich später zu sogenannten „Blutsbruderschaften“ und weiter zu öffentlichen gesetzlich organisierten Zünften mit koerzitivem Charakter entwickelten, stellen die Geschichte der Berufe und des Handwerks von den Anfängen bis zur Bildung einer leistungsfähiger Lokalindustrie dar.

* Traducerea: Ștefănița-Mihaela Ungureanu